

Halott jelszavak

Aleksandar Vučo

A kéteemeletes ház tetején ingben és alsónadrágban megjelent egy ember. Kitért karjaival tartotta az egyensúlyt, lecsúszott a nedves cserepeken, s végül az esővízes csatornán vetette meg meztelen lábát. A tető szélén állva kiegyenesedett, s beszélni kezdett a hatalmas embertömeghez, az egész világhoz, annyira nehéznek és elviselhetetlennek tartva az ő esetét, jóllehet odalent csak néhány esernyőt lehetett látni, mert a négyéves megszállás alatt az emberek elfásultak, sokan megsüketültek és megvakultak, azonkívül nem is lett volna okos dolog a boulevard végén álló csúnya kaktuszház előtt ácsorogni. Gyerek már jóval több volt az utcán. Sokan voltak. Zavartan álltak, s a nagyobb biztonság kedvéért egymás kezét fogták, úgy bámulták a tetőn ágáló embert.

Hatalmas akarateréjével sikerült biztosabb helyet elfoglalnia, egyik kezével a villámhárító huzaljába fogódzkodott, úgy tűnt, hogy ezen a síkos és meredek helyen napokat és éjszakákat kell majd eltöltenie. Dragan azt hitte, mindaddig, amíg az éhség és az álom le nem veszi a lábáról. Beszélhet is vég nélkül, torka nem fog kiszáradni, ha az eső tovább esik. Kétszer ugyan már

abbahagyott egy mondatot, fejét hátravetette vízszintes helyzetbe és kinyitotta a száját.

De az emberek, akik üldözték, nem hagytak békét neki. Élve akarták elfogni, minden nagyobb sérülés nélkül. A tető szellőztetőablakán Cerberus kidugta sapkás fejét, néhány pillanat múlva a padlás sötétségétől fekete felsőteste is látható lett. Ez a torzó jobbra-balra hajlongott, kereste a zsákmányt. Ezután már az egész test kicsúszott a tetőre s úgy tapadt a cserepekhez, mint foka a jégtáblához: megpillantotta a menekülőt, de nem mert egyetlen lépést sem tenni feléje: üldözése nevetésges mozdulatokból állt, hol olyan volt, mint a csellel élő csalimadár, hol olyan, mint a leselkedő vadászkutya.

Az ingben és alsónadrágban álló ember megérezte, hogy a tetőn megjelent üldözője, pedig még hátra se fordult, még csak a szemével sem pillantott vissza, amelyekben most két kis fáklya lobogott, de tovább menekült a tetőn, ezüstösen a záporban, a másik oldalra, amely egy mellékutcára nézett, s alakja vékony lett és lapos, mintha bádogból vágták volna ki.

Cerberus sziluettje megnőtt, majd összezsugorodott a tanácstalanságtól, s

ebben a pillanatban egy domborműbe öntött kubista rovarrá emlékeztetett. Jelenléte ezen a helyen már fölösleges volt, így hát sűrű vonaglások között lagymatagon visszahúzódtott a padlásra: „Elmegyek a főnökhoz és bejelentem neki, hogy az ilyesmihez szakember kell, légtornász vagy tűzoltó.”

Az üldözött visszatért régi helyére, s a győztes mosoly nemcsak a szája körül játszott, hadonászó karjai ugyan-csak a diadalt énekelték, tekintete kihívó lett és lázadó, szeme és arca két-féle tüzes fémből tevődött össze. S bár hangja erősebb volt a testénél, mégse beszélt, hanem csak védekezett a hallgatás ellen azzal az emfázissal, amely nem engedte meg neki a hallgatást, hogy gondolkodni tudjon, de lehet, hogy attól rejtette: elvesztí emlékezőtehetségét, s ezért fűzte láncba tüzes szavait. És nem lélegzett, hanem sóhajtott.

Tudta, hogy sem azok lenn az utcán, sem a többiek, akik ebben a pillanatban önmaguk elől rejtőznek el házaikban, nem fognak ellentmondani néki, sőt, nem is mond senki semmi olyat, amit ő már el ne mondott volna vagy el ne mondhatna; nem is törekedett arra, hogy meggyőzzön valakit, csak azt szerette volna elmondani, amit azok ott lenn és azok a szobáikban, a türelmem és az üres várakozásra támaszkodva gondolnak és mondanak maguknak és azoknak, akikben főkéletesen megbíznak és akiket nagyon szeretnek. Ezért nem válogatta a szavakat, ontotta magából a jelszavakat, melyek közül néhány már évtizedek óta az embernek ember által való kizsákmányolásáról szólt, a rémuralmakról, a korbácsról és törőről, a puskatűsről és tömlőről, a bikacsökről és a börtönpenészről, s az ember örök vágjáról, hogy táplálja és melengesse a gyermeket (nemcsak a sajátját), hogy itt-ott mégis olyan égbolt feszüljön a feje fölött, melyet egy kicsit a magáénak mondhat és mégse kelljen meghalnia a tenyérnyi termőföldért, a gyári zugért, ahol nyögés nélkül hullhat a verejtéke, s egy kis helyért az íróasztalnál, ahol nem az üres betűt rágják.

Beszéde akkor se lett választékosabb, amikor a jelenhez érkezett, és hangja a természet határát súrolta, arról az örök emberi vágyáról téve tanúságot, hogy magasra szálljon, minél magasabbra emelkedjék olyankor, amikor erőszakkal akadályozzák meg, hogy birtokába jusson a pusztá létfenntartás feltételeinek. Elmondta, hogy a kegyelemért könyörgő gyerekek ezrei se fog-

ják megadni az ellenséget: hogy nagyon tévednek mindazok, akik azt hiszik, hogy elfoglalták az otthon titkos erődítményét (ma nemcsak az a fontos, hogy megmentsük életünket); hogy száználmasan nyomorultak a rezignáltak, akik annyira megbékültek a halál gondolatával, hogy elég füttentyeni nekik, s maguktól mennek el a vesztőhelyre (a kiéhezett kutyákhoz hasonlították ezeket, akik nem mernek felugrani a terített asztalra); szemében a harag fényével sorolta a tiszta igazságokat, melyeket azok ott lenn az utcán az ernyők alatt és azok ott a szobákban, megszkott dolgoiktól körülvéve, suttognak maguknak és legközelebbi hozzátartozóinak éjjel és nappal, így vigasztalódva, de közben csúszómászók maradnak és a falhoz lapulnak, sőt még odút vájnak maguknak a fal tövében, hogy minél mélyebbre bújhassanak.

Hangját csak akkor ejtette le, amikor a padlás ablakából kibújt két könnyű és gyorsmozgású, tornacipős alak, akiket külön erre az alkalomra vettek igénybe, s gyakorlatuk volt az ilyen nyaktörő mutatványokban. Úgy közeledtek feléje, mint a fészkből kiesett verébfiókához. A harmadik alak, aki szemelláthatóan a legfontosabb volt közöttük, akinek hatása lélektani természetű volt, nem tartozott kibújni az ablaknyílásból; mintha nem is lett volna alsótete, amire egyébként se volt szüksége, hiszen csak a fejével dolgozott, azzal a méltóságteljes nyugalommal fordult felsőtestével az ingben és alsónadrágban didergő ember felé, ami az állatszelídítőkre és a tekintélyes urakra jellemző, s olyan szelíden, mint ha a ketrecbezárt oroszlánhoz vagy a szakadék szélén álló kisiárhoz intézte volna szavait, így szólt:

— Gyere, Vójó, ne csinálj számárságot, becsületszavamat adom, hogy a hajad szála se fog meggörcsülni

s a másik két alak erre egy pillanattig várakozóan megállt.

Vójó izmai egy kis időre megereszkedtek az esőben, amely szikrákat vert vissza a tetőről (mintha az esőcseppek villamos érintkezést teremtettek volna a cserepekkel), de mindjárt összeszedte magát és az eső szikrázón könnyű felhőjébe burkolódva fokozódó gyorsasággal menekült tovább. Anélkül, hogy megállt volna, felkapaszkodott a tető gerince felé, néhányszor megbotlott, kiegyenesedett, tétovázott és megint folytatta a kapaszkodást, hogy aztán végül megállapodjon; megmerevedve egy ügyetlenül faragott szoborhoz ha-

sonlított az eső tüzes ingében, s csapkodni kezdve testét (ingén úgy nyíltak ki a szakadások, mint a nyíló virágok) így szólt:

— Minél több — annál kevesebb
s hátán és a mellén egészen megsötétedett az inge.

Azoknak ott a tetőn és azoknak ott az utcán természetes volt, hogy le fog ugorni, ha a két fogadott üldöző csak egy kicsit is megközelíti, amit egyébként nem mertek megtenni a kaktuszháznak ezek a vadhajtói, jöllehet Vójó életére törtek, de nem engedhették meg, hogy maga rohanjon a halálba, különösen addig, amíg el nem árulta nekik a titkokat, melyeknek megvilágítása (úgy látszik) rendkívül fontos volt dolgaik további sikeres folyásához és biztosak voltak benne, hogy nem hallgathat, ha élve kézrekerítik, s legalább olyan testi épségben, amennyit az emlékezés és a beszéd megkívánt. „Elég, ha megmarad agyvelejének, májának és nyelvének a fele”, gondolták.

Igen szorgalmas és érzékeny rendőrök voltak ezek, a szolgálati számár-
létra minden fokán megállták a helyüket, képesek voltak egymásután több éjszaka nem aludni, csakhogy kikényszerítsék foglyaikból a beismerést, gyakran életveszélynek tették ki magukat a terepen, s ugyanakkor voltak ezeknek az embervadászoknak egyéb erőnyeik is, főleg otthon és a családban: felhordták vödörkben a szemet a pincéből, betakarták gyerekeiket, hogy éjszaka meg ne fázzanak, s mindennapi káromkodásaikban gondosan kerülték az emlékezést a saját gyerekeikre. Valószínű azonban, hogy valami egészen különös vér folyt az ereikben, mindenestre valami más, mint ami általában az emberi vér összetevője, mert különben nem foglalkozhattak volna az ilyenfajta vadászattal.

Dragan sose járt ebben a kaktuszháznak, amely kívülről egészen tarka volt a medves és levált mészhabarcs foltjaitól. Az ő nyugtalan képzeletében, mivel nemrég szabadult feltételesen a banyicai táborból, ezek vérfoltok voltak, a zárkákából ütötték át az épület külső falait, s nagyon valószínű, hogy ezek a piros foltok csakugyan ott voltak a ház valamennyi szobájában, melyekben hemzsegték a letartóztatottak, különben miért hurcolták volna ide az embereket s őrizték volna kulcs alatt őket minden zugolyban a pincétől a manzárd ketre-

Sáfrány Imre szövegrajza

ceig, ahonnan Vójó hihetőleg megszökött, mert különben hogyan jutott volna a padlásra és a tetőre; mivel azonban Dragan sosem volt még ebben a házban, képtelen volt elgondolni, hogyan sikerült Vójóknak mindez, hogyan tudta megtenni a rengeteg lépést és mozdulatot szökéséhez anélkül, hogy észrevették volna, jöllehet a vizslató tekintetek és töltött fegyverek megháromszorozott felügyelete vette célba őt, aki már kétszer megszökött a börtönből...

Meglehet, hogy az amerikai szőnyegbombázásoktól való rettegés, amely a rendőrigazgatóságot az Obilics körülon lévő épületéből ebbe a városzéli kaktusztornyba kergette, hogy ez az ostoba bizonytalanság az emberek feje felett alakította át talán a ház állandó lakóit, akik különben nyugodtak és hidegvérűek voltak, ha összeszorított fogakon át kellett a beismerő vallomást kicsikarni, egy fejetlen szervezetté, amely-

ben az idegekkel együtt szétszakadnak a rendszer láncai is; s az állammal és a szülőhazával együtt elmerül minden a feneketlen mélységben, de megmaradjon a minden oldalról elhangzó kérdés: hogyan sikerült Vójónak a tetőre szökni? Hogyan volt ereje (testi és erkölcsi ereje) egy ilyen szép, de pusztulásra ítélt vállalkozáshoz? Dragan nem érte be a vértelen válaszokkal és újból visszatért korábbi elképzeléséhez Vójóval kapcsolatban, a gondolatához (amely oly hevesen kínozza) az emberről, aki mindig remél és szüntelenül gondolkodik, percről percre azon töri a fejét, hogyan szerezhetné meg szabadságát, nem a szó egyszerű értelmében, nem azt a széles szabadságot, amely után örökké vágyakozik, hanem a közvetlen szabadságot, amely lehetővé teszi azokat az apró szolgálatokat, melyek nélkül a forradalmi gépezet odakinn (úgy látszik) nem működhet rendesen: nem a saját testéért és lelkéért tehát, nem a szerelemért, a friss levegőért, a folyóparti forró homokért és pázsitért illegális életének rég elfelejtett zlatibori első napjaiból.

A tetőablakon félig kihajolt ember jelt adott a szakképzett üldözőknek a visszavonulásához. — Ide, ide — hívta őket két mutatőujja. S azok gyorsan odamásztak hozzá, olyan egyformák voltak, mint két sovány patkány, s aztán mind a hárman eltűntek a padlás homályában.

Vójó úgy állt még néhány pillanattal a tetőn, hogy szeme és hangja befelé fordult, mintha saját magában kellene hallgatóznia valamire, s akkor hirtelen, mintha rugón járt volna, lefelé ugrálva a cserepeken, másodszer is elfoglalta helyét a tető föutárára néző részén. Egy kölcsönzött kézmozdulattal tudtára adta a jelenlévőknek, hogy folytatni fogja beszédét, de az mozdulat átugorta a jobb- és baloldali mellékutcaikba terelt embereket és szétforgácsolódott a piszkos külvárosi ég hátterében álló rozoga és alacsony háztetők messzi élén.

— Rabok, keljetek fel... pusztítsátok el örökre az ellenséget... Alapjaiban változik meg az egész világ... Keljetek fel mindannyian, akik ma a semmivel vagytok egyenlők, de a holnap már csak a tiétek lesz...

Úgy kiabált teli torokból, mintha megszabadult volna valamitől, azzal a hanggal, amely oly sokáig vele volt, amely éjszaka szűk mellkasát fojtogatta, hogy aztán hajnalban vele együtt érjen a tetőre, arra a helyre, ahol Dra-

gannak úgy tűnt, hogy ezekben a bilincsbevert órákban a veszendőbe menő világ gyorsabban rohan az utolsó szakadék felé.

A kaktuszházat körülvevő utcák és közök most tele voltak emberekkel és gyerekekkel, a boulevard felé vezető kijáratokat a csendőrök élő fala zárta el, s a sűrű reggelen, a nyugodtan zuhogó eső függönyén át hallhatóvá lett a tömeg fojtott zúgása, nem a csodálkozás, hanem a várakozás, már nem a kíváncsiság, hanem a feszült figyelem morájával. S Vójó szavai, ezek az ismerős és elkoptatott szavak, — hány-szor ejtették ki őket azok is, akik sose voltak börtönben! — Úgy szakadtak most rájuk, mint az egymást követő ütlegek. Aztán váratlanul elhallgatott, tekintetével, amely most nem irányult senkire, átölelte az egész teret maga körül, szeme nagyra nyílt, szinte beleveszett az önértet fényébe, ajka meg-rándult, hogy éhezéshoz szokott szájából a szakadozott mondatok énekszóba ömljenek.

Dragan a névtelen hátaq fedezékéből nézett fel rá, életkorának nem lehetett elfogni az éveit, görcsös és vékony karjai belenőttek bordái csatornáiba, gyerekesen áttetsző fülei voltak (az ember azt mondta volna, elrepülhet velük), haját valaki sűrű olajfestékkel kente be, de baloldalt, a homloka felett egy szürkés folt mutatta meztelen bőrét: a koponyájából hiányzott egy darab. És milyen mozdulatlanul áll, s mégis csupa mozgás az eső holdfényének hálójában, a halált megelőző nyögések és szülési fájdalmak nélkül, létezése elmúlás nélkül örökkévaló, ahogy kono-kul és változatlanul áll a változó világban, nyitott sebei ellenére, áll és ellenáll, nem kísértetként, hanem mintha száz és száz kiló szívós élet volna súly-talan testének térfogatába zárva.

S aztán egyszerre jobbról is és balról is felemelkedtek közelében a cserepek (elsőnek két vakondtúrás a tető meredek esésén), az utcákba szorított emberek integettek néki, figyelmeztették őt: — vigyázz, vigyázz, vigyázz! — Kezüikkel megfordították volna fejét, szemét a darázs-fészek felé szúrták volna, de ő nem látta őket, nem értette meg a figyelmeztetéseket, ő csak éne-kelt és alakja megnőtt, mint a nagyított kép a mozivásznon, elragadtatva a tömeg zsongásának áradásától, amely most a visszhang szépségével jutott el hozzá, s arról szólt, hogy odalent végül is megértették és megosztják vele —

az életet? a halált? — És öklök rugóztak a magasba a tömegből, mint a tor-naórán.

A vakondtúrásokból kiugrott a két szakképzett üldöző, rávetették magukat, hogy hanyatt esett, végtagjait szét-húzták, kezeik a válla és térdé alá fú-ródtak. Odavonszolták a lyukhoz és be-dobták a padlásra.

Odalenn a zúgás a haragot és sajnál-kozást fejezte ki: miért nem tudott Vójó megszökni? Miért nem követett el öngyilkosságot? A zavaros sirató-ének olvadni kezdett: az emberek el-indultak, odébb álltak, lassan vissza-tértek kulisszáik közé, beléptek az es-tébe (amely már úzóbe vette az ut-cákat), az illúziók fénye kihunyóban volt, a zsongás úgy távolodott, mint a szétvert szöcskeraj. Sokan megölték magukban a reménység utolsó nyo-mait is.

Dragan is elindult. Vég nélküli szürke és sárga falak s — vajon ő volna ez? A kirakatok poros üvegén (melyek mögött a boltok helyén laká-sok voltak): arcán nem látszanak a gondolatok, nyoma sincs rajta a szen-vedésnek, múltja kifejezésének, mintha az újságrejtvény hosszú fejtegetése után ő bukkant volna fel a borzalma-kat és kegyetlenségeket bemutató kép levágott fejében. És nincsen gégéje, nincsen nyaka, izmai elernyedtek. Alakja hirtelen eltűnt a mocsaras vi-déken. A járda üres volt, kongott az ürességtől, senki se volt odakint, csak lenn a mélyben, a lapos területen (amely nem volt se föld, se víz) állt két ember térdig sáros nadrágban. Meg-nézték, egykedvűen beszélgettek vala-miről s aztán elmentek a város felé.

Dragan futni kezdett. A Konyarnik déli lejtőjéhez érve, szárazon, reked-ten, mintha köhögne, sírni kezdett.

— Vójót most darabokra tépik a cá-pák, keze nem véres, lába se véres, mégis rettenetesen fáj mindene s az éjszaka nem gyógyítja be a sebeit.

Az ő bujdosó szobájában, a széles, kétszemélyes ágyon már mélyen aludt a két fáradt asztalosné. Testük külön-böző részei kívül maradtak a takarón, a hús szétszórt sötétszürke rongyai meg-változtatták formájukat: egy ló állkap-csa a lobogó vízben, két nagy madár összeütközik a levegőben, egy letört ág végigfolyik a párnán és még valami, amit még álmában se látott soha. A

szélesretárt ablak most olyan volt, mint egy látomásokkal teli bizonytalan da-rabja az esőnek: kitépett zöld kukori-caszár vonult el a kottatartókra he-lyezve, a kutyák bordáiban felüvöltöt-tek a csillagok süket ütéseit, az újságok első oldaláról kimásztak a hangyák rajai és elment valaki, aki örökkön örökké az utakat járja.

Leült ebben a rendetlen zugolyban a heverőre, szemben az ágygal. Lassan vetkőzött. A padlón, közel a lábához, átnedvesedett harisnyában s egymást átölelve mélyen aludt egy rakás gye-rek. Senki se nézett rá. Senki se for-dult feléje. A félhomályban sűrű tóvá lett a szoba. Semmit se látott többé. Semmihez sem ért. Senki se szólíthatta volna. Fejében zúgni kezdtek a csövek, a végnélküli vonat az alagúton haladt át, amelynek ugyancsak nem volt se vége, se hossza. Összeszedte erejét, megpróbált visszatérni a valóság vilá-gába, szemét nagyra nyitotta, az ismer-ős tárgyakat kereste a sötétben, a fa-zekat a sarokban, a ruhaszáritókőtelel, a szék támláján átvettett kabátját, a két ölelkező angyalt az ágy fölött függő képen, — hiába: minden szétfoszlott, elolvadt. Minden eltűnt. A testnek még egy erőfeszítése: a súlyos, béna moz-dulatok, megakadva az iszapban, úgy tértek vissza, mint a régi szokások visszhangja. A hegedűkön nem voltak húrok. A végtagok végtelen hosszúra nyúltak.

— Gyere közelebb — mondta más-nap Dragan Olgának és magára húzta az asszonyt.

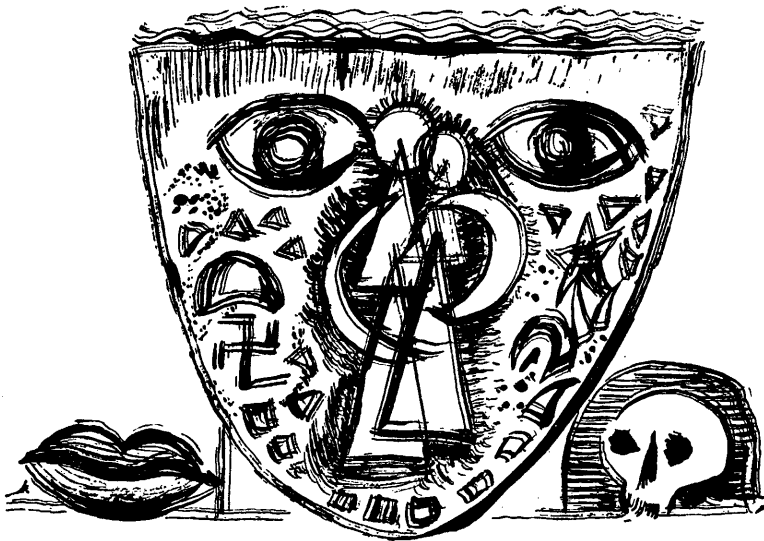
Az meg úgy érezte, mintha a szél fújna fel a szoknyáját (meleg, déli szél).

Cvetko piacán, légvonalban kétszáz méterre alattuk, az árnyékok ketté-vágták az embereket: átbujtak a sáros krumplik között, a gyékényszőnyegek trombitái és a haldokló kakasok között.

— Közelebb, még közelebb — kér-velte egyre duzzadó ajkával és erősza-kos kezével a takaró alatt.

Messze, a folyó partján, kinyújtózott a patkóalakú külváros a napon, egyik szemét nyitva hagyva aludt. A felbon-colt házak nem mutatták meg a belei-ket.

— Még közelebb, egészen közel. és Olga azt hitte, hogy az ő ajkáért vacog ebben a békés világlátásban és zsiabdattan tapadt hozzá, pedig Dragan csak vele akarta megölni magában Vójót, amíg így gyík módjára kinyújtó-

Sárány Imre szövegrajza

zott a Konyarnák déli lejtőjén. Olga testének hervadt virágra emlékeztető illata, s az ő szemei az asszony szájában, és az emlékezést kereső ujjak tapogatása mégis érzéketlenül érték őt, mint akit darabokra vágtak.

— Nem keltek? Miért? — Sose érez-tük az ágyat magunk alatt. Négy tel-jes éven át.

— Nem, nem azért.

Olga a könyökére támaszkodott, ha-jának táncsei gyengéden ütögették az arcát, úgy mézett rá vizsgálva, mint a kirakat előtt álló emberek, mielőtt be-mennének a boltba.

— Attól félsz, hogy jönni talál va-laki? Amikor a Vojvoda Gligor utcá-ban a földszinti lakásban feküdtünk egymás mellett, a gyerekek az ablakra könyököltek — észre se vettük őket...

— Más idők voltak...

Hangfogót tett az ingerültségére:

— Nevetséges voltál. Azt suttogtad, hogy madarak röpködnek át rajtunk, fák nőnek bennünk. Ennek sose lesz vége...

— Szabad folyást engedtem a lírá-m-nak...

— Nem szeretsz már.

És Olga felkelt, leült az árok szélére, körmeit a földbe vágta; tekintetéből zöld mezők folytak, s ha ő most nem biztosítja szerelméről, elmegy.

Két néma katona baktatott a nap-szitta ösvényen, úgy húzták maguk után puskájukat, mint a kutyákat, csiz-májukhoz odaragadt az amerikai repü-lőgépekről ledobott sztaniolpapiros.

Miért nem mondhatná meg Olgának, miért kínozza? Minden rejtett részét ismerte testének, amely szebb volt, mint az arca, a hideg és a fáradtság márványerezésével, a fűző és a szűk cipő nyomaival, ezt a szerelemben szem-érmetlen testet, amelynek mindent meg lehetett bocsátani, egy egész életet álmodni érte, amint térdjei összeérnek észrevétlenül, ha elgondolkozik és hom-lokán ráncokba fut a bőre; dorombo-lásba átmenő lélegzetvételét, ha egy-máshoz tapad ajkuk, a szemét az első napokban tenyerével kellett felfogni saját tekintetét, mert nem bírt Olga szemébe nézni, — de az, ami mélyen és meghittén élt a húsnak, vérnek és csontoknak barna és violaszínű szöve-vényében, titok marad őelőtte. A lélek szétszedhető elemei az illúziók koordi-nátái nélkül, Olga ködös egyensúlyból jött létre, mondta magában, lelke meg-foghatatlan volt, de a véletlen kénye-kedvének, az éghajlatnak, az esztendő és a nap különféle időszakának kitéve, és mégis: miért ne mondhatná meg neki, hogy szereti? elmegy, ha ő to-vábbra is hallgat, aztán ő egyedül ma-rad és minden visszahullik ismét az éjszakába, melyet tegnap éjjel nem tu-dott utolérni; elmerül abba a két le-meztelenített, asztalosnéba az ágyon, szemben a heverővel, kiesik a nyitott ablakon, amely olyan, mintha csetni-kek ugráltak volna be rajta; eltűnik Vójó esővel csapkodott arcán, a bőr-

tönvárosban, amelyből nem tudott kijutni, jóllehet zsebében hordta a kulcsait.

Megérintette az asszony vállát, mint ha szeretne volna újra visszahódítani, lenyomta, s Olga háttal esett a földre. Az ajkát csókolta és a fogait olyan erősen, hogy az asszony felsikolhatott volna a fájdalomtól: „szeretlek, szeretlek, szeretlek”, de mindhiába: az éjszakai zavaros éjjel fennakadt a nap tüskés sugarain, s ott volt még Olga hájában, a Konyarnik bozontos pázsitján, egészen a látóhatárig ért, ahol úgy tűnik, a megsemmisülés hálójában vergődve megáll a világ.

Olga felemelkedett. Most szótlánul ültek egymás mellett, mozdulatlanul, csupán a lélegzetvétel alig észrevehető rezzenésével. Közöttük ott volt a letaposott fű bölcsője. Odalenn a lelegelt piac terült el zöld árnyékokkal feldarabolva. Még mélyebben, nyugat felé, akkor ébredt a város a napsugarak milliárdnyi rohama alatt, — ő, mennyi vért kellett lemosni a tegnapi esőnek!

Olga kezei elváltak testétől, apró tárgyakat szedett fel a fűről és a tászkájába tette őket: most elmegy!

— Ide hallgass — szólt hozzá azzal az elhatározással, hogy odateszi az asszony tenyerére azt a lidércet, amely eddig fojtogatta. Egyszer és mindenkorra, véglegesen, mint az az ember, aki otthagyná a fejét az előszoba asztalán.

— Mi az? Mit akarsz? — kérdezte Olga túlságosan elpuhult arccal

és neki nehezére esett ilyen elernyedten látni Olgát, szétterpesztett lábbal, amint térdei kidomborodtak fehér ruháján.

— A bátorság olyasvalami, amit meg kell szervezni — tett egy újabb erőfeszítést —, valami olyasmi, ami nem hal meg magától az emberben. A bátorságot ápolni kell, fenntartani. En erre nem vagyok képes.

— Miért? — kérdezte Olga lagymatagon,

s neki úgy tűnt, hogy kérdése közönyösen hangzott és élettelenül nézett maga elé, nem is azért, mert egyedül akart lenni, hanem csak azért, hogy ne hallja őt, mert nem is várt semmit a válaszából, s őt éppen ez kényszerítette arra, hogy hangosan beszéljen, most már önmagának, amit eddig sohasem tett.

— Nehéz lesz ezt neked megmagyarázni. Értelmetlen is és olyan szálnalmas a maga kivételes egyedülvalósá-

gában, oly nyomorult ölog ez az emberek között, akik ma harcolnak és elpusztulnak.

Elhallgatott, a fonalat kereste, amelyvel legombolyíthatja gondolatait:

— Láttad már, hogyan lövik agyon az embereket?

— Nem.

— Nem láttad?

— Nem — mondta természetesen.

— Nem tudom, honnan löttek, valószínűleg a hátam mögül, aznap nem voltam a tábor udvarán, csalánt szedtem odakint, Feuer! — hallottam — és öten a földre rogytak, nem estek térdre, lassan és puhán csuklottak össze, mint az üres zsák, s aztán egyszerre, nem tudom, hogyan volt lehetséges — felugrottak. Magasan felvetették testüket s aztán hátrahuppantak. Így csak a cirkuszban láttam ugrálni embereket.

— Mit akarsz ezzel mondani? — kérdezte Olga olyan hangon, mely a türelmetlenség határát súrolta.

De ő nem hallotta az asszony kérdését.

A táj vöröses színben állt, gyárkémenyek vették körül, balra egy téglaféreg, s valaki azt mondta: „Unsere Scholle habt ihr gewollt — da, friest sie jetzt!”

— Aztán még öt embert hoztak. Az egyik nem tudta, hogyan álljon eléjük: arccal vagy háttal. „Nich’ mal Haltung weiss er vor dem endgültigen Abgang zu wahren”, mondta ugyanez a hang és célbavette pisztolyával azt az embert, saját tarkómon éreztem a fegyver csövével. S aztán megint Feuer! s újra felugrott öt ember magasan és kicsit hátrafelé. Elhozták a harmadik csoportot. A tisztnek, aki a sortüzet vezényelte, valamibe beleakadt a sarkantyúja, lehajolt, addig mindannyian váraakoztak, s amikor kiegyenesedett, megint Feuer!

— De miért meséled mindezt énnekem? Nem értelek...

Dragan arcán megjelent egy fintor, jobb lábával a füvet taposta.

— Azért, mert többé nem tudom elképzelni ezt a tájat az öt ember nélkül — felelte kifordult szája szélével. — És magam nélkül sem. Az öt közül az egyik mindig én vagyok. De milyen nyomorult állapotban! Mindig ájultan cipelnek oda. És ha ez csupán valóság lenne! — nem ismétlődhetne meg többé. De így...

Olga kinyitotta kemény száját, megvillantotta állati fogsorát, tekintete beszédesebb volt, mint amit mondott.

— Most az egész világon mészárszékre hurcolják az embereket. Különben, meghalni?... — mindegy... vannak rosszabb dolgok is ennél.

— Csakhogy ez nem volt mészárszék, Olga. Felsorakoztatják őket a vízszintesen tartott fegyverek csöve előtt, s az az érzésed, azt monadják majd: mosolygós arcot kérek! — mint az esküvői fényképezésnél — és kész, köszönöm szépen. De nem, nem voltak ők tétlenek. Álltak. Mindannyian álltak. Egy kivételével, aki idő előtt elvágódott, megbotlott. Rettenetes!

— Mi a rettenetes?

— Az, hogy állnak.

— Mi itt az összefüggés?

Dragan nem felelt mindjárt, túlságosan kellemetlen csodálkozást olvasott ki Olga szemeiből.

— Nekem úgy tűnik, hogy nagyon sokszor voltam az ő helyükön — folytatta emelt hangon. — És egyszer sem bírtam állni. Összeestem, még mielőtt kivезettek volna, két embernek kellett tartania a hónom alá nyúlva. Érted már, hogy ezzel mit akarok modani?

Olga nem felelt:

— Azt hiszed, semmit se tettem, hogy erre ne kerüljön sor?

— Mit tettél? Nem nagyon érdemes itt sokat kombinálni.

— És mégis, kombinációkat szőttem. Okot és módot kerestem, hogy ezt elkerüljem. És ebben a keresésben nem voltam tekintettel senkire. Állásponton se volt. Lelkifurdalást sem éreztem. Az én kilométernyi hosszú kombinációim láncában összefonódtak a szemek, megkapaszkodtak egymásban: hagyd itt a városodat! — csörgették a fülembe csaknem tréfásan, ott vagy a névjegyzeken, szemmeltartanak, vadásznak, leselkednek rád. Menekülj, bujj el, menj akárhova — az ember olyan csöppnyi területet foglal el a térben, és egyik ember annyira hasonlít a másikhoz... És akkor egyszerre kételkedni kezdtem az elsőszámú láncrendszerben. Ne, ne menekülj, csörögtek a másodikszámú lánc szemei. Maradj itt, talán még lesz egy hely valahol, ahol meghúzódhatsz. Nem ház, nem szoba, nem padlás, nem pince, nem fészék az udvar mélyén — mindenhova bekukkantanak: csak egy keskeny, rövid s csekély zugoly, ahova behúzódhatsz. Nem hosszabb és szélesebb náladnál. Valahol valamely folyosón, a lépcsők alatt, a világítóudvarban. Ahol ételt is beadhatnak egy kis

résen át. Valami repedésen. Az ember mindenütt megszervezheti maga körül az életet.

És Olga csak nézett rá: hogyan?

és ő nem tudta, közönyös-e vagy csak azért nyugodt, hogy ne árulja el ölelte, mennyire fél tőle.

— De mindhiába: agyamban dübörögtek a gondolatok, zúgott a vér a fejemben. Ez volt az a vonat, amely a végtelen alagútban rohan, ez volt az, amit úgy fejeznék ki, ha már az idő szívéből van szó: a növekvő csontok kétségbeesése, az események által megnyomorított hasztorító abroncsa. És természetesen mindez térdenállva és hasonfekve ért véget ebben a vörösés tájképben. Baloldalt a téglaegető a csalánbokrok között, s minden olyan, mint valami örök temetőben. És őt ember szünet nélkül vonul fel.

— Nagyon félsz már jóelőre — mondta Olga és megigazította hajában a csatot. — Én csak akkor gondolok a veszélyre, ha értem jönnek, te meg úgy vagy vele, mintha máris átszenvedted volna az egészséget... Különben, eredj! Mondtam már: nem szeretsz többé. Négy év — hideg zuhanynak elég!

de nem vette észre, hogy a férfi a földet vájó kezével fogta fel az ő ijedt tekintetét.

Megint apróságait kezdte összeszedni, de most már gyorsabban, idegesebben. Aztán felállt és elindult lefelé a lejtőn. Futott, szemmeláthatóan Dragan ragályos félelme elől menekült.

S ő utána vetette magát: „Ha itt hagy, magamra maradok éjnek éjszakáján”.

A kukoricatáblánál érte utol Olgát, megfogta a kezét, de az asszony védekezett, apró nyulakat vertek fel a fűben és erre Olga megnyugodott.

Megint leültek, Dragan a sarkára guggolva és felemelve kezét, mintha saját szavainak akart volna karmestere lenni.

— Nincs értelme, nincs értelme — mondta. — Hát nem látod, milyen egyedül vagyok, mennyire elhagyatott, igazságtalan vagy hozzám, én nem akarom, hogy elmenj. Nem tudom kifejezni azt, amit mondani szeretnék, széttörök bennem

és önmagától kérdezte már: csak a banyicai tábor óta nincsen kivel megosztania félelmét.

— Megértesz engem? — ezek nem olyan veszélyek, melyek csak engem rohannak meg, hanem általánosak.

Olga azzal a nyugtalan tekintettel nézett rá, ahogyan az örülteket veszik szemügre.

— Annyi ember van ma ilyen, sőt még rosszabb helyzetben...

— Igen, ezren és ezren állnak — felelte —, és mások, akiknek az élet nehezebb, mint a halál, olyanok, mint Vójó, de én mindezt csak úgy érzem, mint a saját sorsomat.

A Konyarnik egyik része már árnyékban állt. A mezőből úgy bukkantak föl a fehér virágok, mint apácák a kolostor folyosóján.

— Mindjárt este lesz — figyelmeztette fojtott hangon Olga, de semmi jelét se mutatta annak, hogy menni akar:

— Hiána leszel a magányodban. Ön-magadtól is félsz már.

Arca arra figyelmeztette Dragant most, hogy sikoltani fog, ha ő még egy-két pillanatra itt marad, hirtelen rá-szólt hát: „Gyere”, felállt és elindult.

Olga hitetlenséggel a szívében kötötte.

Mentek a mezőn át a fehérfémáru-gyár felé. Néptelen volt a vidék, csak egy embert láttak a keskeny ösvényen. Mozdulatlanul állt egy földhányás mellett, amely alig volt nagyobb egy vakondtúrásnál. Meg kellett kerülniök. Mikor visszanéztek rá, az volt az érzésük, hogy kilométerköhöz hasonlít.

A Preszpanzka utcában elváltak egymástól.

Asszonyok ácsorogtak az utcán, hogy kicsit kiszellőztessék magukat a járda füves szegélyén. Az úttest közepén, a

hallgatás fagyos hullámával összekötve egy kislány állt, egy kutya s egy kis-fiú fekete lekvárral megkent kenyérrel a kezében. Egy galambraj színét változtatva fordult meg hirtelen a levegőben. A reflektor csápjai hangtalanul ostromolták a még világos égboltot.

— Énnekem most erre kell menni, balra — mondta Olga és kezét nyújtott neki, ő meg egyszerre arra gondolt, ami a mai délutánt a feledésbe lökte. Egy fél ív papirost húzott ki a zsebéből és átnyújtotta Olgának:

— Olvasd ezt el, talán akkor majd jobban megértesz

de Olga úgy vette át tőle a papírlapot, mint valamj bírósági idézést, két pillantást vetett rá és aztán visszaadta:

— Nem, kérlek, nincs időm... — szakadt ki belőle s máris az utca másik oldalán volt, hogy mindjárt eltűnjön a sarok mögött.

Dragan versével a kezében a Konyarnikon át lassan ment hazafelé. „Csak a középszerűsége miatt okos”, gondolta, „és azért boldog, mert a pszichikai pontatlanság egész labirintusa fut széjjel benne”, s erre olyan precízen üresnek érezte magát és olyan sóvárnak, hogy úgy tűnt neki, mintha pofacsontjai már csak fehér vonalaként rajzolódtak volna ki az arcára.

A dombtetőről megpillantotta a házat, melyben menedékre talált. Álmatlan gondolatai már kiterjesztették elviselhetetlen ágaikat. S jött feléje az éjnek éjszakája.

.....

Herceg János fordítása

